

117. ADOXACEAE

door

F. WEBERLING¹⁾

[Abteilung Spezielle Botanik (Biologie V), Universität Ulm, Bundesrepublik Deutschland]

Overblijvend kruid met monopodiale, ver kruipende wortelstok met schubben en bladen in twee rijen. Bloeistengels uit de wortelstok ontspringend, meestal in de oksels van bladen, zelden van schubben. Bladen zonder steunblaadjes, grondstandige bladen enkel tot dubbel 3-tallig geveerd, stengelbladen 3-tallig, tegenoverstaand. Bloeiwijze een hoofdje. Bloemen tweeslachtig, actinomorf, 4–5-tallig, met oligomere kelk en vergroeidbladige kroon. Meeldraden evenveel als kroonbladen, met deze afwisselend, diep gespleten. Vruchtbladen evenveel als kroonbladen, vergroeid tot een halfonderstandig vruchtbeginsel met vrije stijlen. Elk hokje van het vruchtbeginsel met 1 hangende zaadknop. Steenvrucht met evenveel stenen als vruchtbladen, omsloten door de blijvende kelk. Zaden met endosperm.

1 geslacht met 1 soort.

Opm.: Deze familie is nauw verwant met de *Caprifoliaceae*.

Lit.: K. STURM, Monographische Studien über *Adoxa moschatellina* L., Viertelj. schr. Naturf. Ges. Zürich 55, 1910, p. 391; H. LONAY, A propos de la position systématique de l'*Adoxa moschatellina* L., Bull. Soc. Bot. Belg. 48, 1911, p. 17; T. A. SPRAGUE, The morphology and taxonomic position of the Adoxaceae, J. Linn. Soc., Bot., London 47, 1927, p. 471; F. WEBERLING, Adoxaceae, in Hegi, Ill. Flora von Mitteleuropa, ed. 2, VI/2, 1966, p. 88; P. MÜLLER-SCHNEIDER, Zur Verbreitungsbiologie des Moschuskrautes (*Adoxa moschatellina*), Vegetatio 15, 1967, p. 27; N. FUKUOKA, Floral morphology of *Adoxa moschatellina*, Acta Phytot. Geobot. 26, 1974, p. 65; S. M. WALTERS, Adoxaceae, in T. G. Tutin c.s., Flora Europaea 4, 1976, p. 48.

1. ADOXA L., Sp. Pl. 1753, p. 367.

Type-soort: *A. moschatellina* L.

Kenmerken zie boven.

1. *Adoxa moschatellina* L., Sp. Pl. 1753, p. 501; v. H. p. 326; Prod. ed. 1, p. 106; id. ed. 2, p. 731; Oud. 2, p. 172, pl. 35, fig. 171; Heuk. 3, p. 321, fig. 399; Fl. Bat. 1, pl. 25 — Muskuskruid — Codenr. 0010 — Fig. 10.

¹⁾ Vertaling P. W. LEENHOUTS en J. MENNEMA (Rijksherbarium, Leiden).

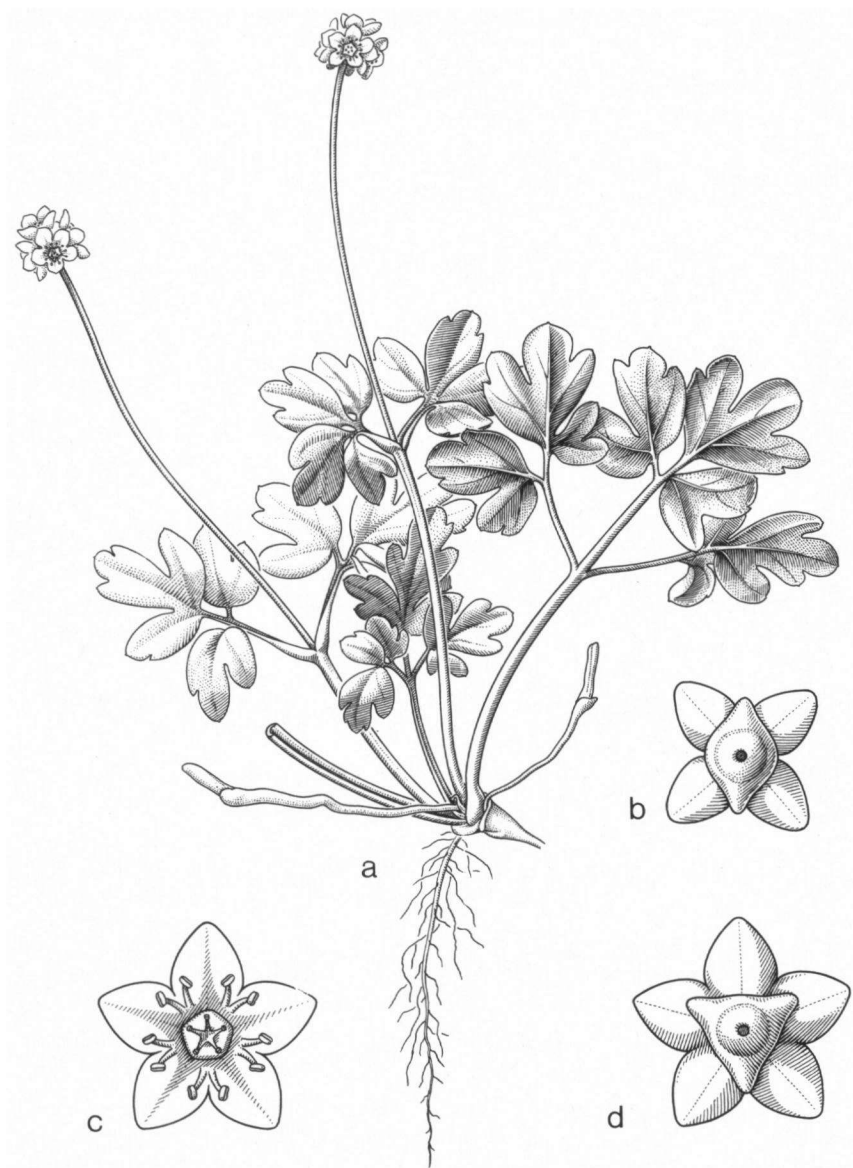

Fig. 10. *Adoxa moschatellina*; a: habitus; b: eindbloem van onderen; c: zijdelingse bloem van boven; d: idem van onderen (a: $\frac{1}{2} \times$; b-d $10 \times$).

Wortelstok kruipend, draadvormig, tot enkele dm lang en $\frac{1}{2}$ –1 mm dik, wit, vlezig, spaarzaam bezet met witte vlezige schubben, de wortelstok uitlopend in een

wortelende, kleine knol met 3—5 dicht opeenstaande verdikte schubben en 1—3 grondstandige bladen. Bloeistengels 1—3, meestal in oksels van wortelbladen, recht-opstaand, 5—15 cm lang, vierkant, kaal. Grondstandige bladen verspreid, ca. 8 (zelden tot 16) cm lang, enkel tot dubbel 3-tallig, met een lange steel en iets schedeachtig verbrede voet, de blaadjes aan de bovenzijde dof groen, in jonge toestand met knopdragende haren, onderzijde lichtgroen, iets glanzend. Stengelbladen 2, tegenoverstaand, in of boven het midden van de bloeistengel, kort gesteeld, overigens als de wortelbladen. Hoofdje 5—7-bloemig, eidelings, bijna dobbelsteenvormig; bloeistengel bij rijpheid der vruchten naar beneden gebogen; schutbladen en steelblaadjes meestal ontbrekend; eindbloem meestal met 2- (zelden meer-) delige kelk, 4-delige kroon en 4-tallig vruchtbeginsel; zijbloemen meestal 5-tallig. Bloemen ca. 5 mm breed. Kelkbladen 3-hoekig, vlezig, groen blijvend. Bloemkroon geelgroen, kroonbladen aan de voet slechts weinig vergroeid, eirond, ca. 3 mm lang en $2\frac{1}{2}$ mm breed, aan de binnenzijde aan de voet met een uit knotsvormige klierharen bestaande honingklier, na de bloei afvallend. Meeldraden diep gespleten, met 2 lang gesteelde, naar binnen openspringende helmhokjes. Vruchtbeginsel 4-, resp. 5-hokkig met evenveel stijlen als hokken. Vrucht een besachtige steenvrucht, 4—5 mm breed, afgeplat bolvormig; stenen 4 of 5, ellipsoïd, 3 mm lang en 2 mm breed, plat, in het midden iets verdikt, door slijm omgeven. De bladen hebben een zwakke muskusgeur, de bloemen een aasgeur. Bloeitijd: (maart—) april—mei (—juni).

Ned.: Alg. in het Krijt- en Lössdistr., het oostelijkste deel van het Fluv. en het Subcentr. distr.; in het Geld. distr. vrij alg. O. van Apeldoorn, minder alg. in de omgeving van Amersfoort; vrij zeldz. in het Dr. (N.-Drenthe), het Kemp. distr. en in het Duindistr. tussen Heemskerk en 's-Gravenhage, overigens zeer zeld.; voorts vermeld van Texel, 1975 (Gorteria 8, 1977, p. 138), waarschijnlijk aldaar aangevoerd. *Verspr. kaartje* in N. K. A. 46, 1936, p. 658.

Oec. (door V. Westhoff): In loofbossen, struwelen en heggen, langs beschaduwde holle wegen, langs beschaduwde beek-oeveren. Meestal tamelijk verspreid groeiend, doch soms massaal op gestoorde plaatsen, b.v. op nog weinig begroeide overslaggrond en op afkalvende oevers langs beschaduwde beken. Beperkt tot goed vochthoudende (maar niet te natte), niet langdurig uitdrogende, kruimelige, voedselrijke, in het bijzonder stikstofrijke, mild-humeuze, losse bodem; zowel op zandgrond als op min of meer zandige leem- en kleigronden, eventueel op humuscarbonaatbodem, doch evenzeer op kalkarme gronden. Zowel op oude, geheterogeniseerde bodem (b.v. bruine bosgrond) als op jonge, homogene bodem (eerd- en vaaggronden). Halfschaduwplant, wortelend in rulle, losse, humeuze aarde.

Voorjaarsgeofyt; de bladen sterven in de voorzomer af.

Ordekentaxon der Fagetalia sylvaticae, dus zowel in Alno-Padion als in Carpinion; voorts in het Carpino-Berberidion.

Ar.: Noordelijk circumpolair, in geheel Europa met uitzondering van het uiterste westen en van delen van Zuid- en Zuidoost-Europa; noordelijk tot 70° N.Br.

Variab.: De bovenstaande beschrijving heeft betrekking op de enige in Nederland voorkomende variëteit, var. *moschatellina*.

Lit.: E. GILTAY, Over abnormaliteiten bij de bloemen van *Adoxa moschatellina*, N. K. A. II (3), 1882, p. 431; S. J. DIJKSTRA, *Adoxa moschatellina*, N. H. M. L. 49, 1960, p. 54.